

УДК 342.951: 351.74

Ещук О. М., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного і господарського права Херсонського державного університету

Філософські аспекти адміністративно-правової охорони

Незважаючи на дискусійність думок щодо сутності адміністративно-правової охорони, як наукової категорії адміністративного права, та неоднозначність її наукових визначень, в статті на основі поглядів вчених – філософів досліджено основні філософські аспекти цього юридичного феномену (онтологія та гносеологія адміністративно-правової охорони).

Ключові слова: адміністративно-правова охорона, адміністративно-правовий захист, гносеологія, онтологія, юридична природа, зміст, концепція, сутність.

Несмотря на дискуссионность мнений относительно сущности административно-правовой охраны, как научной категории административного права, и неоднозначность ее научных определений, в статье на основе взглядов ученых - философов исследованы основные философские аспекты этого юридического феномена (онтологии и гносеологии административно-правовой охраны).

Ключевые слова: административно-правовая охрана, административно-правовая защита, гносеология, онтология, юридическая природа, содержание, концепция, сущность.

Despite the controversial nature of opinions about the nature of the administrative and legal protection as a scientific category of administrative law, and the ambiguity of its scientific definitions, on the basis of scientists philosophers' views in the article are studied the basic philosophical aspects of this legal phenomenon (ontology and epistemology of administrative and legal protection).

Keywords: administrative and legal security, administrative and legal protection, epistemology, ontology, the legal nature of the content, the concept of the essence.

Постановка проблеми. Філософське мислення в більшій чи меншій мірі притаманне кожній людині. Перш ніж досліджувати питання сутності та змісту адміністративно-правової охорони, її теоретико-правову характеристику, слід розібратися в філософських аспектах, розглянути онтологію та гносеологію цього явища.

Сучасна філософія є узагальненою філософською думкою людства. Ідейною основою сучасної філософії є загальнолюдські цінності і пріоритети. Вивчення філософії стає однією з головних передумов входження кожної молодої людини в загальнокультурний світовий контекст [1, с. 3].

Без філософських знань, на наш погляд, не можливо досягнути в повній мірі значення адміністративно-правової охорони і ця наукова праця є першим кроком на цьому шляху.

Стан дослідження. Певних філософських аспектів адміністративно-правової охорони торкалися у своїх працях такі вчені К. Г. Булатов, А. В. Венедиктов, В.В. Галунко, І. П. Голосніченко, А. І. Єлістратов, В. В. Івановський, М.В. Ковалів, В.І. Курило, Ю. С. Москаленко, О. І. Остапенко, І.С. Пономарьов, З. М. Рахлін, В. Д. Резвих, А. Г. Сачаво, О. П. Угровецький, І. Я. Фойницький, В. У. Хатуаєв, В. І. Шаповал та багато інших.

Серед філософів та теоретиків права, які досліджувати в своїх творах більшу широкую проблематику, але торкалися і філософських аспектів адміністративно-правової охорони, ми можемо зазначити Г. Ф. В. Гегеля, І.В. Бойченка, О.П. Бучина,

І. Канта, І.Ф. Надольного та багатьох інших.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі поглядів вчених — філософів дослідити основні аспекти адміністративно-правової охорони, основну увагу в цій науковій статті ми зосередимо на онтології та гносеології адміністративно-правової охорони.

Виклад основного матеріалу. Століття, що минуло, було епохою грандіозних випробувань, яких зазнали засадничі цінності й принципи існування людської цивілізації. Водночас можна стверджувати, що саме завдяки цим цінностям, завдяки вірі у них людство витримало буремні, зламні періоди свого розвитку [2, с. 21].

В сучасних умовах є загальновізнано, що філософська теорія пізнання полягає в її плуральному характері, вчені вивчають пізнавальну діяльність, створюють власні теорії пізнання. В цьому сенсі, скільки вчених — скільки й гносеологій [3, с. 5].

В даному випадку, на наш погляд, доречно звернутися до визначення поняття гносеології, що має ключове значення для нас, у ракурсі питань, що розглядаються в цій науковій статті. У філософському словнику вказано, що гносеологія (теорія пізнання) [4, с. 106] — розділ філософії, в якому досліджується пізнавальне відношення суб'єкта до об'єкта, природа і можливості пізнання людиною світу й самої себе, загальні передумови, засоби і закономірності руху пізнання, критерії його істинності. Теорія пізнання досліджує вихідні умови і загальні основи всякого пізнання, які могли б гарантувати його об'єктивну істинність. Пізнавальна теорія створюється узагальненням пізнавального досвіду людства. З розвитком філософії і практики пізнання, особливо наукового, історично змінювалася проблематика пізнавальної теорії, одні проблеми змінювалися або висувалися на передній план. Так, в античній філософії центральною була проблема співвідношення знання і думки, істини і заблудження; у філософії 17—18 ст. на передній план висунулася проблема зв'язку «Я» із зовнішнім світом, «внутрішнього» і «зовнішнього» досвіду, «первинних» і «вторинних» якостей, а пізнавальна теорія претендувала на роль загальної методології наукового пізнання; в німецькій класичній філософії досліджувалися проблеми активності суб'єкта, форма пізнавальної діяльності, гносеологічне значення логічних категорій. Відмінності у розумінні «граничних основ» і вихідних принципів пізнання дістали вираз у різних (здебільшого взаємовиключаючих) гносеологічних концепціях — матеріалізму і ідеалізму, агностицизму; емпіризму і раціоналізму і т.д. Головним у теорії пізнання є питання про відношення думки про світ до самого світу, тобто, чи може людина в своїх уявленнях і поняттях про світ створювати вірне відображення дійсності, пізнавати її (т. з. друга сторона основного питання філософії). Навколо цього питання протягом усієї історії філософії точилася запекла боротьба між матеріалізмом та ідеалізмом, агностицизмом [4, с. 492].

Юридичні науки досліджують розвиток регулятивних механізмів у суспільстві, права як особливої системи суспільних норм, правових форм організації суспільства, його відповідності потребам суспільного життя. Всі науки про суспільство взаємопов'язані і постійно взаємодіють: історія і правознавство, історія і мовознавство, психологія і мовознавство, етнографія і історія, демографія і історія, всі суспільні науки та філософія. Рівень взаємодії між цими науками може бути різним. Це залежить від багатьох факторів, зокрема від стану (етапу) розвитку суспільства, стану розвитку самих наук, домінуючих концепцій у цих науках, від особистісних рис науковців, їх взаємовідносин і взаєморозуміння. Але об'єктивно домінує тенденція про об'єднання наук про суспільство в єдину систему гуманітарного пізнання. Предметну основу

такої тенденції до об'єднання становить єдиний предмет пізнання – суспільство, духовну основу – об'єктивна потреба суспільства у пізнанні його як цілісності. Методологічну основу тенденції до об'єднання гуманітарних наук становить соціальна філософія [5, с. 173].

Погляди цих вчених на здатність опанувати юридичну природу адміністративно-правової охорони, на наш думку, базувалися на другому типі пізнавального ставлення людини до дійсності сформованого Іммануїлом Кантом – можу знати дещо, суб'єктивний погляд, так званий здоровий скептицизм у відповідності до якого потребує доведення кожне висловлення і навіть поняття [3, с. 7].

Іммануїл Кант досліджуючи ідею та поділ окремої науки, званої критикою чистого розуму, зазначає, що з усього цього випливає ідея особливої науки, що може називатися критикою чистого розуму. Розум є спроможність, що дає принципи апіорного знання. Отже, чистий розум є такий [розум], що містить принципи безумовного апіорного знання [5, с. 50; 6].

Досліджуючи основні типи пізнавального ставлення людини до дійсності заслугоує на увагу точка зору Іммануїла Канта. Цей видатний філософ для вивчення феномена людини запропонував вирішити три проблеми: «Що я можу знати?», «Що я повинен робити?», «На що я можу сподіватися?». Гносеологічною є перша. Основні типи пізнавального ставлення людини до дійсності є спробою вирішити поставлену проблему: 1) можу знати все; 2) можу знати дещо; 3) нічого не можу знати [3, с. 7].

У відповідності до сучасної теорії права правовідносини виникають лише між людьми, на наш погляд, є незаперечним, що людина здатна пізнати юридичну природу адміністративно-правової охорони і своє місце в ній, тим самим ми даємо позитивну відповідь на основні питання гносеології.

Так, люди та їх об'єднання спроможні зрозуміти теоретичну цінність та практичну спрямованість адміністративно-правової охорони в її різноманітних проявах, що має забезпечуватися науковим дослідженням у цій сфері так як, саме дослідження є сутністю науки [3, с. 9].

Ще наступним філософським аспектом нашого аналізу є вияв співвідношення істини й правди.

Г.О. Мурашин та В.В. Галуцько та в своїх працях наголошують, що мудрий український народ закріпив одним із варіантів кореневого слова права, «прав» значення – справедливий. Стосовно інших однокорених слів у лексичному значенні, «праведник» – це людина, яка суворо дотримується заповідей, моральних приписів; «правада» – це те що відповідає істині [7, с. 9].

З давніх-давен людство цікавило поняття істини, визначення цієї ключової категорії як для філософії, так і для інших наук, поняття, можна зазначити, вічне. Хотілося б акцентувати, що не один провідний філософ, громадський діяч та науковець задумувався над тим, що таке істина, в чому вона полягає.

У енциклопедичному словнику поняття істини трактується, як адекватне відображення предметів та явищ дійсності пізнаючим суб'єктом, що відтворює їх так, як вони існують і незалежно від свідомості; об'єктивний зміст людського пізнання [8, с. 510].

Первинним елементом пізнання в адміністративно-правовій охороні є свідомість суб'єкта, як правило дієздатної особи, яка вступила в адміністративно-правові відносини з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів та інших осіб, які

причетні до цих цінностей. Джерелом достовірності знань людини в деяких гносеології є свідомість суб'єкта. Суб'єкту протистоїть об'єкт пізнання як самостійна даність. Сам суб'єкт, ізольований від об'єкта, виступає гарантом достовірності. Щодо методології дослідження адміністративно-правової охорони, то найбільш слушно його розкриває принцип системності, розроблений Гегелем, і зараз використовується як основа науки. Без системи немає науки, самої системи нема без методу. Змістовність категорій означає необхідність їх достеменного визначення.

Кожна категорія розглядається не сама по собі, а по мірі визначеності має поступатися наступній, наближаючи дослідника до конкретного. Звідси маємо славетний метод сходження від абстрактного до конкретного через зіткнення протилежних визначень, доведених до протиріччя і нарешті їх об'єднання [3, с. 15].

Що стосується гносеології адміністративно-правової охорони, то в даному випадку, принцип системності, який окреслений в працях Гегеля, має яскраво виражений характер, адже без системи немає охорони, а системи немає без методів її забезпечення.

Далі, на наш погляд, важливо зазначити, що у романо-германській правовій сім'ї, думка рухається від абстрактного до конкретного, від простих понять до складних, від безпосередніх до опосередкованих, через узагальнення та обмеження понять, через аналіз та синтез тощо [3, с. 15].

Також гносеологія дає можливість розкрити сутність адміністративно-правової охорони в її динаміці. Поняття права стало центральною категорією «Філософії права» і визнавалося мислителем як наявне буття свободи волі. Три його вияви – абстрактне право, мораль, етика, були визначені як зовнішня, внутрішня і їх синтеза (повна реалізація свободи волі), які, за Гегелем, також зумовлені істинною, філософською свідомістю. Без цього воля людини або взагалі невільна або чинить сваволлю. За Гегелем право одночасно є і не є сукупністю юридичних норм. Сама по собі їх сукупність не становить права, оскільки воно може будуватися тільки на справді вільній (розумній) волі, але без юридичної форми це теж не є право. Воно існує через тільки через норми, встановлені державою. Поняття права у Гегеля виступає у двох іпостасях – філософській з її проблемою співвідношення права та свободи і в юридично-практичній, де право є нормативним [9, с. 560].

Варто наголосити, що наступне вчення – вчення про сутність є не тільки послідовним продовженням розгортання категорій, але і демонстрацією залежності «дійсності» від наших знань про неї. Славетне положення Гегеля «все розумне дійсне, все дійсне – розумне» має в основі розуміння дійсності як сутнісного існування. Зміни сутності призводять до змін дійсності. Сама сутність визначається спочатку як «рефлексія» (сутність сама в собі), сутність, що виходить з себе в сферу наявного буття у вигляді «явища» і лише потім в єдності зі своїм явищем, тобто сутність як «дійсність» [3, с. 16].

Сутність як дійсність пояснюється за допомогою категорій «можливість», «випадковість», «необхідність», «субстанція», «причинність», «взаємодія» [3, с. 16].

Але в свою чергу, не треба перевищувати значення поняття, адже якщо поняття саме по собі не є об'єктивним, не є влучним, то, на наш погляд, і цінність його, звичайно, зменшується.

Будь-яка система освіти побудована насамперед на засвоєнні певних понять тої чи іншої професійної сфери. Але це зовсім не означає, що засвоєння понять гарантує належний результат людської взаємної діяльності і досягнення Істини, Добра, Краси

тощо. Особливе значення має система категорій. Категорії постали як «живі», рухливі, в розвитку і відобразили в найабстрактнішій формі сам розвиток [3, с. 16].

Кожна річ має дещо спільне. Спільне в одиничному є «загальним». Загальне в єдності з одиничним постає як «особливе». Існування одиничного розглядається як «явище». Явище завжди суттєве, а сутність являється. Суттєвість явища можна представити як функціональну відповідність одиничного певному загалу. Єдність явища та сутності або сутнісне існування є «дійсністю». Дійсність постає, з одного боку, як реалізація можливостей, а з іншого — сама містить можливість як момент.

Сукупність моментів дійсності постає як «зміст». Парною категорією до категорії «зміст» є категорія «форма». Форма є способом організації «цілого». Форма є способом організації «цілого». Будь-яке ціле постає в сукупності частин. Спроба постійного поділу цілого навпіл породила апорію «дихотомія». Будь-який поділ цілого на частини називається «аналізом». Протилежністю аналізу є «синтез». Частини цілого, необхідні для існування цілого, утворюють жорстку взаємозалежність і перетворюються на «елементи» «системи».

Способом упорядкування системи виступає «структура». «Структура» має парну категорію «функція». Функція є відповідністю області визначень функції та області визначень функції та області значень функції. Визначеність стосується предметів, явищ, процесів тощо. Саме значення постає або так само — предметом, явищем, процесом, — або як також відповідність між тим знаком, який позначає та позначуваним (тим, що він позначає) [3, с.16 — 17].

Явище, яке викликає інше явище, називається «причиною». Викликане явище називається «наслідком». Причина і наслідок можуть знаходитися в однозначній залежності: без причини нема наслідку. В такому разі маємо необхідність, а побудова такого причинно-наслідкового зв'язку називається «детерміністичним» (однозначним), необхідним зв'язком. Протилежний тип зв'язку ґрунтується на випадковості і називається «детерменістичним» (однозначним), необхідним зв'язком. Протилежний тип зв'язку ґрунтується на випадковості і називається «індетерміністичним». Випадковість явищ змушує говорити про «імовірність», тобто ступінь можливості [3, с. 17].

Проблема це форма та засіб наукового пізнання, за допомогою яких формується один з можливих варіантів вирішення проблеми, істинність якої ще не встановлена і не доведена. Проблема є відображенням проблемної ситуації, яка об'єктивно виникає в процесі розвитку суспільства як протиріччя між знанням про потреби людей у яких-небудь результативних практичних та теоретичних діях і незнанням шляхів, засобів, знярядь їх реалізації [5, с. 171].

Адміністративно-правова охорона з погляду онтології полягає в системному розвитку принципу формальної рівності суб'єктів права щодо охорони їх прав, свобод та законних інтересів публічною адміністрацією [10, с. 146-149].

Принцип формальної рівності в цьому випадку, забезпечується системою юридичних інститутів (адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини, правособ'єктність, адміністративні процедури) кожний з яких своєю індивідуальністю засвідчує той чи інший чинник буття, а всі разом вони утворюють цілісний механізм адміністративно-правового регулювання [10, с. 146-149].

З погляду онтології адміністративно-правова охорона полягає у формальній рівності однорідних суб'єктів адміністративного права на охорону їх прав, свобод та законних інтересів публічної адміністрації за допомогою певного адміністративно-

правового комплексу [10, с. 146-149].

Висновки. Незважаючи на дискусійність думок щодо сутності адміністративно-правової охорони, як наукової категорії адміністративного права, та неоднозначність її наукових визначень, ми все ж таки, зробили намагання на основі поглядів вчених – філософів дослідити основні філософські аспекти цього юридичного феномену і основну увагу в цій науковій статті зосередити на питаннях онтології та гносеології адміністративно-правової охорони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Філософія : навчальний посібник / [Л.В. Губенський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.] за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 2008 – 534 с. (7-ме видання, стереотипне).
2. Основи демократії: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарчук та ін.] за заг. ред. А. Колодій;– К.: Вид-во «Ай Бі», 2004. – 668 с. (Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, Українсько - канадський проект «Розбудова демократії», Ін-т вищої освіти. – Вид. 2-ге, стереотипне).
3. Бучин О. П. Гносеологія : навчально-методичний посібник / О. П. Бучин. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2006. – 55 с.
4. Філософський словник / за ред. члена-кореспондента АН СРСР, академіка АН СРСР В. І. Шинкарука. – Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986 – 796 с.
5. Бойченко І. В. Філософія: Навчальний посібник для дистанційного навчання / М. І. Бойченко, І. В. Бойченко. – К. : Університет «Україна», 2004. – 212 с.
6. Кант І. Критика чистого розуму / Іммануїл Кант – Пер. з нім. та примітки І. Бурковського – К. : Юніверс, 2000. – 504 с.
7. Юридична деонтологія : опорний конспект лекцій / Г. О. Мурашин, В. В. Галунько. – К : Університет «Україна», 2013. – 198 с.
8. Советский энциклопедический словарь : [ок. 80000 слов] / [Абашидзе И. В., Азимов П. А., Александров А. П. и др.]; гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 1632 с.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / ред.-упоряд. Ю.С. Шемшученко. – К. : ТОВ «Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998. – Т. 1. А-Г. – 672 с.
10. Єщук О.М. Онтологічні підходи до розкриття юридичної природи адміністративно-правової охорони / О.М. Єщук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО – 2013. – Випуск 22. Частина І. Том 2.– С. 146–149.